

BẢO TÀNG VĂN HÓA DÂN GIAN VÀ TÌNH YÊU CỦA TÔI, KỶ NIỆM CỦA TÔI

Võ Hồng Việt

Vào những ngày này cách đây tròn một giáp, dù là chiều mùa đông bầu trời xám xịt, những cơn gió mùa đang lùa những đám mây đen cuộn cuộn về phía đầu nguồn, nhưng trong lòng tôi lúc ấy dường như đang rạng rỡ ánh bình minh của ngày mới, hạnh phúc quá đỗi bởi đó là thời điểm tôi chính thức được về công tác dưới mái nhà di tích yêu thương.

Có lẽ rằng, nơi mà những tháng ngày đầu tiên của công việc tôi gắn bó đến bây giờ chính là Bảo tàng Văn hóa Dân gian, một ngôi nhà cổ điển hình nằm trong lòng phố cổ được thích nghi thành bảo tàng chuyên đề về đời sống dân gian của người Hội An. Hai chữ Hán màu đen đắp nổi ở mặt tiền ngôi nhà đã cho biết nguyên xưa đây là một hiệu buôn nổi tiếng ở phố Hội, đó là hiệu Hoàng Hiệp. Do nhu cầu mưu sinh, chủ của hiệu buôn đã hiến tặng ngôi nhà này cho nhà nước và chuyển đến định cư, lập nghiệp ở

vùng đất khác. Lúc tôi đến để bắt đầu công việc, ngôi nhà mới được tu bổ xong một thời gian, có kết cấu 2 tầng, bằng gỗ, rất dài, nổi thông hai tuyến phố. Có thể do thiếu hơi người sử dụng nên trong tiết trời mùa đông, ngôi nhà trông rất ẩm, mùi phân dơi xộc lên nồng nặc. Trước khi chính thức với công việc liên quan đến di sản văn hóa Hội An, tôi và một đồng nghiệp khác người Hội An được gọi vào cơ quan cùng lúc phải mất hai ngày tròn mới dọn vệ sinh sạch ngôi nhà để phục vụ việc lưu giữ, xử lý những hiện vật nhằm chuẩn bị thiết lập Bảo tàng Văn hóa Dân gian. Những thời gian tiếp đó, theo nhiệm vụ giao, ngày qua

ngày, tôi cầm lên đặt xuống, ngắm ngía rồi mô tả chi li những cái rất đời gần gũi, quen thuộc trong cuộc sống thường nhật của người dân, từ mùng, rổ, nong, nia,... đến chén, bát, ấm, nồi, đèn dầu, cuồn chỉ,... Rồi đêm lại đêm, then cài chốt đóng cửa trước lối sau để gìn giữ, bảo quản ngôi nhà, hiện vật thật an toàn. Những đêm đầu tiên tại bảo tàng, trong cảnh khuya thanh vắng, tiếng trở mình của sàn gỗ kêu rột rạt tựa như có bước chân người đi. Rồi tiếng chim cú lợn đậu trên mái nhà kêu chua chát càng rột thêm vào lòng những cảm giác lạnh người. Song, chính những việc làm bình dị như vậy, được sống trong không gian phố cổ như vậy mà tôi dần dần hiểu được những giá trị văn hóa Hội An, từ sinh hoạt văn hóa dân gian rất phong phú đến kiến trúc của ngôi nhà cổ. Và đây chính là điều uơm mầm về tình yêu di sản nói chung, cách riêng với văn hóa Hội An trong tôi, đồng thời tạo tiền đề để tôi phấn đấu, gắn bó với sự nghiệp bảo tồn và phát huy di sản văn hóa Hội An trong suốt 12 năm qua.

Ngày ngày được tiếp cận với hiện vật văn hóa dân gian mà tôi hiểu được đời sống văn hóa dân gian của cộng đồng cư dân Hội An rất phong phú, là mạch nguồn xuyên suốt qua các thời kỳ lịch sử để hun đúc nên những giá trị nổi bật của di sản văn hóa Hội An hôm nay. Qua những hiện vật mà tôi tiếp xúc, mô tả, tôi có thể nhận thấy được tính đa dạng của văn hóa Hội An mà ngọn nguồn của nó xuất phát từ những căn nguyên sâu xa của lịch sử và đặc điểm địa sinh thái của

vùng đất Hội An, vùng đất nằm ở vị trí cửa sông ven biển, địa hình địa mạo chủ yếu là cồn - bãi - sông - hói. Những hiện vật liên quan đến nghề truyền thống, từ chiếc sồng, cái nôm, đặng, đố, chài,... của nghề sông nước đến những cái cân, bàn tính,... của hoạt động thương nghiệp, phản ánh điều đó một cách rõ ràng nhất, cụ thể nhất. Đêm đêm được ở trong nhà cổ tôi có điều kiện tìm hiểu kết cấu của ngôi nhà cổ ở phố cổ Hội An, mà cụ thể là kiểu nhà ống gồm hai hoặc nhiều nếp song song được liên hoàn với nhau bằng nhà cầu nổi và khoảng không gian sân trời. Với đặc trưng kiến trúc có không gian sân trời dường như thể hiện người dân phố thị có một tâm lý luôn muốn hòa nhập với thiên nhiên, kéo thiên nhiên về với mình. Sân trời không chỉ cung cấp ánh sáng, gió làm thông thoáng ngôi nhà mà còn là nơi những người trong nhà hóng mát, giải trí với hồ cá, chậu hoa cây cảnh,... Khi Bảo tàng Văn hóa Dân gian khai trương, mở cửa đón khách vào năm 2005, tôi cùng Nguyễn Thái Nguyên, Nguyễn Trần Cẩm Giang và Trần Thị Lệ Xuân là những nhân viên đầu tiên của bảo tàng. Khi ấy bảo tàng chưa được nhiều người biết đến nên ít khách tham quan, có ngày chỉ hơn chục người ghé thăm. Mỗi khi có khách vào tham quan là niềm hạnh phúc đối với chúng tôi. Vì vậy chúng tôi vừa niềm nở đón khách vừa tận tình thuyết minh về Bảo tàng Văn hóa Dân gian từ kiến trúc ngôi nhà đến những hiện vật, tranh ảnh trưng bày.

Và cũng ngày đêm sống tại Bảo tàng Văn hóa Dân gian, trong môi trường

nhà cổ, phố cổ, tôi không chỉ biết thêm được kiến trúc của phố cổ, nhận thấy người dân phố cổ rất chân thành, mến khách mà còn được “*thưởng thức giá trị*” của những con lụt, mùa lụt tại đây. Những năm gần đây, do biến đổi khí hậu nên khu vực sông Thu Bồn ít có lụt. Vì vậy mà thiếu vắng những chiếc ghe qua lại trên phố như lúc tôi làm việc, ở tại Bảo tàng Văn hóa Dân gian từ năm 2010 về trước. Thời gian ấy, vào mùa đông, đường Bạch Đằng tị nghiệp quận mình trong nước có khi hàng tháng trời. Một người chú ở cạnh bảo tàng sống lâu năm tại phố cổ kể vui rằng, trước đây xem phim tại rạp Hòa Bình, khi hết phim, thò chân xuống nền để đi về thì dép mình đã trôi đi đâu mất. Tại ngôi nhà sau của Bảo tàng Văn hóa Dân gian giáp với đường Bạch Đằng có lúc nước vào ra 2 lượt một ngày, có tháng phải đón 6 con lụt ghé thăm. Nghe thông tin lụt ở hạ lưu sông Thu Bồn báo động xấp xỉ cấp hai trở lên là toàn bộ những hiện vật, vật dụng trưng bày ở tầng trệt phải di dời lên tầng trên. Những con lụt tại bảo tàng là những kỷ niệm rất khó quên đối với tôi. Dân gian quê tôi thường ví von rằng lụt giống như tên ăn trộm, thường vào nhà ban đêm. Điều này hoàn toàn đúng tại Bảo tàng Văn hóa Dân gian. Vì vậy, cứ mỗi lần nghe đài báo tin sẽ có lũ ở hạ lưu sông Thu Bồn là tôi phải thao thức canh chừng mực nước để dọn dẹp đồ đạc. Nhiều khi chủ quan nước sẽ không dâng cao nên có những con lụt tôi phải lội nước ngang bụng hoặc đến cầm trong bảo tàng để di chuyển sách vở, đồ dùng

cá nhân bằng thau giặt đồ. Nước bạt¹ đục ngầu, lạnh buốt. Gió tây hiu hiu càng thêm tê tái. Sống trong cảnh như vậy tôi càng thấu hiểu được nỗi vất vả của người dân phố Hội mỗi khi lụt đến, bão về.

Những ngày áp tết Nguyên Đán, ở Hội An, phố và người trở nên rộng rãi. Đường phố cổ lung linh những chiếc đèn lồng nhiều màu sắc. Đêm giao thừa pháo hoa rực rỡ bầu trời. 5 năm ở tại Bảo tàng Văn hóa Dân gian, do nhiệm vụ, tôi chưa một lần đón giao thừa cùng gia đình. Song, một điều hạnh phúc khác là được sống, được tận hưởng giờ khắc thiêng liêng đón chào năm mới của đất trời phố cổ.

Đến bây giờ, đã qua 12 năm gắn bó với sự nghiệp bảo tồn di sản văn hóa Hội An, dù những công việc tôi từng phụ trách có những kỷ niệm riêng, song, kỷ niệm đáng nhớ nhất là những ngày tháng sống, làm việc tại Bảo tàng Văn hóa Dân gian. Và tôi nghĩ rằng, những đồng nghiệp của tôi ngày ấy cũng vậy.

¹ Dân gian thường gọi nước lụt là nước bạt